

UČITELJSKI TOVARIS.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsacega meseca, in stane vse leto 3 gold., pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise vzprejema uredništvo. — Naročnina in oznanila pošiljajo se založništvu v Milic-evo tiskarno v Ljubljani.

Štev. 18.

V Ljubljani, 15. septembra 1884. l.

XXIV. leto.

Obrazovanje estetičnega okusa v šoli.

(Fran Gabršek.)

Mnogo nedostatkov kaže današnje društveno življenje, a največ je taci, ki izpodkopavajo нравstveno vrednost človeštva. Da je tako, krivi so razni odnošaji, v katerih se nahaja današnje človeštvo, pa tudi oni popačeni duh časa, kateri meri pred vsem na udovolitev čutnih in gmotnih teženj. Naopako pa se opazuje nekako pojemanje teženj po dobrem, lepem in plemenitem. Ker pa so te težnje glavna podloga нравstvenega stanja, zato treba, da se povsod z vso opreznostjo nanje ozira ter jim nadvlado nad drugimi manj vrednimi težnjami pribori. Vsa ta svojstva ustvarjajo v blagi duši nekako celoto, kajti kdor hrepeni po dobrem, oni težil bode tudi po lepem in plemenitem. Vsakdanja izkušnja vender uči, da ni móči vedno vsa blaga svojstva v jednaki meri gojiti in izobraževati, se posebno se svojstvo lepote često preveč zanemarija, in s tem se gubi bistven del harmonično izobraženega človeka. Ker pa razumevamo z besedo „lepo“ vse ono, kar estetičnemu ali lepoznanstvenemu okusu najbolje ugaia, in ker ima ta pojem svoj izvor v estetičnem čutu, zato moremo zgornjo trditev o pojemanji lepote razširiti na pojemanje estetičnega čuta v obče. Zato je neobhodno treba, da se že v ljudski šoli pazi na izobražitev tega za obliko predmetov tako važnega čuta. Kdor je estetično dobro omikan, oni se bode mnogo lažje ogibal marsikake nenravnosti, kajti prisvajal si bode le onih oblik, katere нравstvenosti niso pogubne in katere so v stanu, njegovo notranjost napeljevati k boljšim nagibom. Res, da človek ne sme pravo in dobro le zaradi oblike ljubiti, a v lepo obliko se navadno odevajo lepe misli, in kjer so te, ondu ni še vse popačeno.

Ako se torej tirja, naj tudi ljudska šola izobražuje estetičen okus, s tem še ni rečeno, da bi morala ali mogla estetiko učiti. Za to ona nima niti časa, niti niso njeni učenci za tak pouk dovolj sposobni. Pač pa se more toliko doseči, da se bodo njeni učenci z zdravim in pravim čutom oduševljali za ono, kar je v resnici lepega in plemenitega. To more ljudska šola le na ta način doseči, da uporablja razne učne predmete v svrhu izobražbe estetičnega okusa. Vender niso vsi predmeti jednako sposobni, ta čut izobraževati; nekateri vzbujajo ugodje na slovstvenih proizvodih, navdušujejo torej za ono, kar je klasično lepo in izobražujejo okus za prozajično in poetično lepoto; drugi razvijajo oblikovno lepoto, t. j. lepoto pravilnosti ali nepravilnosti v oblikah; zopet drugi morejo na drugačen način estetični okus izobraževati.

Kar se tiče prvega, t. j. okusa za slovstvene proizvode, treba je tega tem bolj izobraževati, ker se je poprijela zdanjega človeštva nekaka besnost v čitanji vsakojakih

slabih in umazanih beril. Vsaj še celó šolske knjige niso tacihi hib popolnem proste. Zato naj že ljudska šola skrbí, da je vsako berilo, ki se podaje otrokom, prošinjeno z nravstvenim duhom in sposobno, blažiti srce otrokovo ter je navdajati z blagonravnimi nazori. Posebno se more to goditi v višjih razredih, kjer so otroci že precej zmožni, vsebino knjige razumeti. Tù jako koristi, ako razlaga učitelj dobra prozajična in poetična berila, a ogibati se je, da se berilo ne razlaga le gledé oblike in da se preveč ne raztrga, ker oboje škoduje lepoznanstvenemu smotru, ker učenec ne navdušuje v zadostni meri. Pač pa je treba na jasen, doumen a označujoč način pojedinosti v celoti in celoto v pojedinostih razmotrivati. Otroke treba navduševati za lepoto v berilu, treba jim buditi in vnemati dušo in srce za estetično lepoto. A ogibati se je vsega, kar presega otročji razum in otročja čustva.

Pa tudi drugi predmeti morejo se mnogotero v tem smislu uporabiti. Najpreje gre tù omeniti prirodoznanstvo, katero podaje dokaj prilik, otroke za lepoto vnemati. Vender leži tukaj neka težkoba, kajti ta predmet je pred vsem opisovalen ter deluje na razum otročji. Estetična omika pa zahteva, da se ob jednom tudi vobraznost (domišljavost) budi in krepi. To se more le na ta način doseči, da je učiteljevo poučevanje samo estetično, da se torej opisovanje oslanja na historično pot. Varovati se je vsega lepotičja, vsega čudesnega in nejasnega. Priprosto, prirodno in jasno, sploh objektivno, zvesto in resnično mora biti vse poučevanje. V rastlinstvu moremo estetično stran pouka uporabljati, ako razlagamo posamezne dele rastline lepo po vrsti, kakor so nastali; ako prehajamo od korenine k stebelu, k listju in cvetju in od tù k plodu; estetiki je tudi v korist, ako razlagamo rastlino tako, da pred očmi otrok tako rekoč z nova vzraste.

V zemljepisji ne zadostuje, ako hočemo estetični okus razvijati, da predmete le drugega za drugim ali drugega poleg drugega brez živega opisa navajamo; treba je otroke ali v resnici, ali le v duhu peljati na plano, ter tù potovaje predmet za predmetom označevati in otroke na vse lepote, ki se jim predočujejo, opozarjati. To ni lahko in zahteva, da je učitelj sam estetično izobražen. Zemljepisje ponuja v resnici toliko prilik za izobraževanje estetičnega čuta otročjega, da vesten učitelj pač ne more zgrešiti prave poti. Otroci vidijo lepo modro jezero, veliko morje, v katerem se leskeče svitlo solnce, v katerem se kopljejo mesec in zvezde; to vse se godi pred očmi otrok, treba jih le na to opozoriti, ter jim tudi takrat, ko teh prikazni ne morejo gledati, živo predočiti. Tak pouk pa tudi omogoči, da se morejo berila ali pesni, v katerih se opisujejo prirodne prikazni, v estetičnem smislu lepo razlagati. V obče treba pri takem pouku zabraniti, da pouk ni presuhoparen niti preživobojen in domišljav ali celó neresničen. Zadnjega se je treba tembolj ogibati, ker je prava lepota zavisna vselej le od prave resnice.

In živali? Koliko trenotkov nam podajajo, otroke opozarjati na pravilnost njih rasti, njih življenja in njih hranitve! Somernost njih života je pač velika vzpodbuja k razvijanju čuta za oblikavno lepoto. Pa tudi način njih življenja nam podaje dokaj trenotkov, ko moremo v otrocih vzbujati čut za pravilnost in lepoto v obleki in v obnašanju.

Pa tudi verouk nam podaja mnogo prilik, da moremo v otrocih buditi in razvijati estetični čut. Le pogledjmo sveto pismo starega in novega zakona, kako veličastno in vzvišeno nam opisuje prirodo in njene prikazke, kako živobojno nam predstavlja življenje v raji s pisanimi cveticami, z lepimi drevesi, s krasnimi rekami, kako pretresajoče nam označuje Boga, zapovedovalca vsem stvarjem; in Kristove prilike, koliko estetičnega, večno dragocenega, resnično velikolepnega opisovanja prirodnih lepot se tù nahaja, kar ustvarja v otročjih srcih poleg pobožnega tudi estetičen čut. Zato treba tudi ta predmet poučevati s toploto, jasnostjo in dostojnostjo.

Koliko lepega nam podajejo zgodbe svetega pisma s svojimi odnošaji na zdanjost! Primerjaje takratni svet z današnjim, takratne prikazke z zdanjimi more učitelj otroke navduševati in jih ljubiti učiti vseмогоčnega stvarnika, ki je vse tako lepo, modro in trajno ustvaril. Isto solnce, ki nas greje zdaj, sijalo je tudi očakom. Iste zvezde, na katere je kazal Bog nekdanj Abrahamu, one se leskečejo še zdaj; isto nebo, ki se razprostira nad nami, širilo se je nekdanj tudi nad Jakobom, ki je spal in sanjal na trdem kamenu ležeč. Še danes ne grmi drugače, ne bliska se drugače, kot tedaj, ko je, obdan z gromom in bliskom, govoril Bog z Mojzesom na gori Sinaji. To vse priprosto a ogrjevito, vesoično a tudi poetično opisano in z vedno novimi bojami olepšano, odprlo bode otroku srce za estetično razumevanje zdanjih prirodnih prikazov, ki so s svojo velikolepnostjo in ljubkostjo, s svojim strahom in s svojo grozo, z občudovanjem in ljubeznjivostjo še ravno isti, kot pred stoletji. Ravno ta predmet more otroke povzdigniti do višjih idealnih nazorov, more estetični vpliv predmeta povikšati, more čut za zvesto lepoto vzbuditi.

Izmej drugih predmetov, kateri neposrednje napeljujejo otročji čut na vse, kar je lepega in blagega, omenim še petja. Tù imajo najprej cerkvene pesni veliko obrazovalno moč; pa tudi lirične pesni o krasoti ožje in o veličini širje naše domovine navdušujejo mladino ter jej budé nežnolepe čute ljubezni do domovine. Take pesni netijo ogenj v otroških srcih, kateri jih bode ogreval še v poznih časih trudapolnega življenja. A peti treba, brez mnogo govoričenja, vse ono, kar izvira iz življenja, polnega žalosti in radosti. Pri takem petji se srce odpre, postane mehko, čisto, veselo, prosto nevolje, osobne prevzetnosti, hudobnih strasti i. t. d.

Ravno tako se more s pomočjo svetovne zgodovine mogočno buditi in krepiti lepoučetje, ako le učitelj vé in zná posamezne prigodke tako razlagati, da gredó otrokom k srcu; ako jim predoučuje prigodke živo, zvesto in objektivno v lepi vzajemnosti; ako zná lepoznanstvene trenutke uporabljati za razvoj vzvišenega mišljenja; ako vé minolost primerjati zdanjosti, in poslednjo nanašati na prejšnjo. Posebno mnogo se more v tej zadevi storiti z zgodovino o izomiki in umetnosti národa svojega in tujih národov. Koliko lepih trenutkov nam podaje življenje starih Slovanov in drugih národov; koliko lepega se nahaja v njih šegah, običajih, v njih noši, opravi, ob gostijah itd. Pa tudi zdanjost ni prazna te lepote, le da se o pravem času in na pravi način objasni in predoči.

Poleg teh predmetov ima pa ljudska šola še mnogo drugih, sosebno tehničnih predmetov, kot računstvo, risanje, telovadba, lepopisje itd., pri katerih se more vzbujati čut za oblikovno lepoto. Tudi tù treba poučevati o lepoti pravih oblik, kajti ako izpoznajo otroci razmere števil, oblik itd. jasno in določno, tedaj občutijo plemenitejšo veselje, nego če bi jih kratkočasili z vsakojakimi šolami. Oblikovna lepota more obsezati oblike vzporednic, oblike po zakonih somernosti in središčne oblike. Vsako teh oblik treba na predmetih ogledovati, iz tega zakon izvajati in o tem se z jasnimi besedami izraževati. Ako jih navajamo pri risanju, pisanju itd. k čednosti in skrbnosti, tedaj se bode njih okus bolj izobrazil, nego če bi jim na dolgo razkladali o lepoti in umetnosti. Pri vsem tem navadili se bodo otroci na red v svojem početju, v svojih rečeh; navadili se bodo pa tudi, vedno kaj novega iznajti in izumiti. Otroci bodo pozneje primerjali in ogledovali vsako lastno in tuje delovanje iz stališča lepočutja, povsod bodo ono, kar je lepega, hitro in lahko izpoznali. Lepota pa je čednost, katera se povsod zahteva. Brez nje se ne moremo ponašati s pravo dostojnostjo, marveč smo podobni divjaku, kateri se oblači s tem, kar se mu ravno ponuja, a po obliki in lepoti svoje obleke ne povprašuje mnogo.

Čut za lepoto dá človeku znak olikanosti, osposobi ga, da more težiti le po blagem in dobrem; ta čut storí torej, da se more človek v potrebni meji varovati nenravstvenosti,

in da more pospeševati нравstveno mišljenje. Res, da lepa oblika sama še ne stori dejanja lepega in človeku pristojnega, kajti znano je, da človek z dobrim okusom še ni vedno tudi нравstveno dober, da so pregrehe olikancev še vedno pregrehe, a na drugi strani se mora priznati, da more ta čut roditi mnogo radosti, mnogo vzpodbud k dobremu in blagemu. A pozabiti se ne smé, da je oblika odvisna od predmeta, in čem lepša je prva, tem bolj upliva predmet na нравstveni razvoj človeštva. Pri vsem tem pa vender ne smemo na samo obliko preveč gledati, ker pripetiti bi se znalo, da bi povelicevaje lepoto, pozabili na resnico in нравstvenost. Moglo bi se zgoditi, da bi lepočutje prevladalo čutstvo нравstvenosti in da bi se nenравstvenost opravičevala z dostojnim in okusnim a nemoraličnim činom.

Knjiga Slovénka

v

XVIII. veku.

*

Kar P. Marko imenuje „grammatica slavica“ — je menda „Vadenje za brati v' usse sorte pissanji za šolarje teh deželskih šol v' cessarskih kraljevih deželah — Leseübungen . . . Krainersche Uibersetzung . . von Blasius Kumerdey — knjižica v 2. natisku nekoliko popravljena v Lublani per Egerju 1796. 8°. 95 str. V njej se nahaja na pr.: Ta leni, inu hudobni šolarski fant. Ta dobri šolni fant (Schulkind). Ta serčnovustni otrok (Das aufrichtige Kind) . . Podoba, ali blisk golfa (Das Bild od. der Schein betrüget) . . Od prida branja, inu pissanja . . Od družbe, gospodske, zapovd, inu žolnirjov . . Kratki zaderžni navuki (Kurze Sittenlehren) . . Modus ministrandi et respondendi sacerdoti celebranti Missam secundum novum usum Romanum (2. Weil man die Schulknaben auch mit diesem so heiligen Amte bekannt machen will. 3. Weil man zur Uibung im Lateinlesen auch etwas in der Ursprache hat versuchen wollen). — V tej knjižici se kaže njegova lastna beseda in pisava na pr.:

Ta skrivavic. Hehleman ni sam kradel, al tatjé so per njemu vkupej prišli, inu kir je on vol (Bier) točil, toku so zacerali per njemu veliku iz predajanja tiga vkradeniga iz kuplenih dnarjov. Tudi je Hehleman za tatje to vkradenu predajal. Zadnič se je ta tatinska zvéza vjéla, inu Hehleman od njih ovajen (angegeben), kateri tedej z' njimi vkupej je postrafan bil. Aku bi nebil en skrivavec, toku bi tudi nebilu eniga kradlivca. Kateri vidi kradsti, ta se njima nazajderžati vendati (muss sich nicht scheuen, es anzugeben). Kateri vej, de on kej vkradeniga kupi, ta je en pomagavec teh tatov.

. . Pohajanje je vse pregrehe začetik. Sorta, inu sorta se rada druží (Gleich und gleich gesellt sich gern). Hudi vglédvi poteró dobre zaderžanja (Böse Beispiele verderben gute Sitten). Kdu veliku govori, ta more al veliku vedit, al veliku legát itd. —

Mnogo, premnogo je Bl. Kumerdey (Kumerdaj vid. S. pis. nov. test. 2. nat. 2. zv. l. 1804. praef. in to je prava, domača ali ljudska izreka) deloval za naše šolstvo v smislu tedanje dobe, kar bi bilo posebej popisati; koliko je storil še za naše slovstvo, kažejo mnogoteri njegovi rokopisi, ki se iz S. Zoisove hranijo v c. kr. javni knjižnici ter spričujejo njegovo učenost in marljivost. Sedaj naj se naštejejo le po Šafaříkovem opisu:

a) Versuch über die krainerische Rechtschreibung, den Mitgliedern der Akademie der Operosorum Labacensium zur Beurtheilung vorgelegt von Blasius Kumerdey, Direct. d. Normalsch. in Laibach, 1779. Hs. 4°. 33 Bog. Mit dem Motto: Longior, dummodo utilior (Šaf. 52).